

Hariduseusk võiks saata eestlaste elukaart ka sellel sajandil

Ehkki Ukraina sõda pole vestlusringi toimumise ajaks lõppenud ja julgeolekuteemad on jätkuvalt ühiskonnas väga olulised, on aasta teises pooles tasapisi tõusnud tähtsaks haridustemaatika. Kas ja mida hariduses rahastada ning mida selle eest nõuda, arutlesid Riigikogu Toimetiste vestlusringis 9. novembril Toomas Jürgenstein (SDE), Priit Sibul (Isamaa), Margit Sutrop (Reformierakond), Marko Šorin (Keskerakond) ja Jaak Valge (EKRE).

MART RAUDSAAR: Lugupeetud Riigikogu Toimetiste vestlusringis osalejad, tänaseks teemaks on haridus. Milline on teie arusaam haridusest Eesti ajaloos ja selle tähtsusest meie kujunemisloos? Näeme, kuidas haridus on saja aasta jooksul muutunud. Kuidas õpetatakse ja kuidas mõistame haridust – kõik on muutunud.

MARKO ŠORIN: Mina olen Pärnumaalt Sindist. Mulle meenus paar nädalat tagasi olnud enda keskkooli 185. juubel. Olen käinud sellises toredas koolis nagu Sindi Keskkool, mis kannab praegu Sindi Gümnaasiumi nime.

Rääkides haridusest ja meie ajaloost, laenan kultuurikomisjoni esimehe professor Aadu Musta mõtet, et eestlased on hariduseusku. Ta põhjendab seda alati sellega, et kuna me oleme olnud pärisorjad ja mahasurutud klass, siis üks võimalusi nendest raamidest välja pääseda või jõuda paremale järjele oli saada parem haridus. Ega talurahvas ju väga haritud ei pruukinud olla. Aeg-ajalt me oleme isegi võllanalja teinud selle üle, milliseid rumalusi meie inimesed on [minevikus] teinud. Võtame kasvõi meie tänapäeva hea kirjaniku Andrus Kiviräha, kes „Rehepapis“ ikka mõnusalt sõidab selle teema peal.

Aadu Musta mõtet edasi arendades ilmselt nii oligi, et üks võimalus saada oma talust või mõisniku juurest eemale, oli saada parem haridus ja teha selle abil tänapäeva mõistes karjääri. Toonane ühiskond oli jagunenud ikka peamiselt aadlikeks, vaimulikeks ja matsirahvaks. Kui meenutada korraks ka väljapaistvaid riigitegelasi – eks Riigikogu hoones peamegi neid meenutama –, siis sageli olid nad ju suhteliselt vaesest perest. Üks variant oli minna sõjakooli, sest siis oli kohe kroonuleib ja karjääritegemise

võimalus olemas. Ilmselt sellest on tekkinud teatav pürgimus hariduse ja harituse poole, mille tõttu ma arvan, et meil osatakse haridusega inimesi ühiskonnas väga hinnata.

JAAK VALGE: Lisaks Riigikogu tööle olen ka Tartu Ülikooli kaasprofessor, praegu küll väga väikese koormusega. Olengi ajaloolane ja jätkan hea kolleegi Marko mõttekäiguga. See on tõesti nii, et eestlastel ei ole ju aadlit olnud. Oma aristokraatiat ei ole Euroopas olnud praegu kolmel riiki omaval ühiskonnal. Need on Eesti, Läti ja Tšehhi. See tähendab seda, et Eestis pidi aadli osa täitma vaimuaristokraatia – selle ühiskonna püramiidi tipp, kust pidid lähtuma need ideed, mille alusel ühiskond edasi läheb. Ega hariduse omandamine või õppimine ei pidanud ilmtingimata seostuma karjääriga.

Eesti talurahvas oli ju 19. sajandi lõpul üks kõige kõrgema kirjaoskusega rahvas

Õppeprotsess on kuigivõrd muutunud, aga õppe eesmärk on sama – teadmiste- oskuste ja arusaamiste omandamine.

JAAK VALGE

maailmas. See on ikka uskumatult hea saavutus. Sellest hoolimata, et eneseteostusvõimalused linnades olid väikesed ja paljud ka seda ei soovinud. Eesti talumehe unistus oli omada oma maad. 20. sajandi alguses eristub Eesti selle poolest, et siin on kõrgharidusega intelligenti kasvu-tempo üks Euroopa kõrgemaid – kui mitte kõige kõrgem. Eesti soost kõrgintelligenti kujunemine oli väga kiire.

Tänapäeval on nüüd õppe sisu suuresti muutunud, aga me ei peaks arvama, et õpe oma olemuselt kuidagi muutunud on. Õppeprotsess on kuigivõrd muutunud, aga õppe eesmärk on ikkagi seesama – teadmiste- oskuste ja arusaamiste omandamine. Kui nüüd räägitakse meil elukestvast õppest, siis see elukestev õpe ei pea tähendama ilmtingimata seda, et omandatakse uusi oskusi-teadmisi ja vähe sellest, veel väärtusi; vaid eelkõige seda, et käia kaasas tehnoloogiliste muutustega, mis ühiskonnas tõepoolest kiiresti toimuvad. Need tehnoloogilised muudatused ei pruugi üleüldse puutuda baasteadmistesse.

Kui lisada üks väike kriitiline noot suhtumises tänapäeva õppesse, siis võib-olla on meil natukene nõudlikkuse rolli alahinnatud seoses elukestva õppe, mikrokraadide ja kõikvõimalike selliste asjadega. Teadmiste omandamine on individuaalne protsess ja inimese enda roll on võib-olla jäänud väiksemaks ning inimestel on tekkinud tunne, et teadmised peavad kusagilt mujalt tulema. See tasakaal peaks ennistatama.

TOOMAS JÜRGENSTEIN: Olen elupäevad põhiliselt õpetaja olnud. Siin [kultuurikomisjonis] ruumis on väga raske saada ilma Aadu Mustata. Ma puudutan teda kaudselt seoses tema eestlaste haridususe toonitamisega. Nii palju, kui ma olen Aadu kõnesid-sõnavõtte kuulnud, siis üle ühe on tal neis kindlasti hariduseusk sees olnud. Aga ma lähtun hoopis Aadu sugulase, varalahkunud Marju Lepajõe „Õöülikooli“ loengust „Haridus on püha“. Kuulasin selle just enne siiatulekut üle. Marju nimetab oma loengut alustades mõned haritud inimesed ja see on huvitav, et ta leiab neist kaks olevat muusikud. Seal nimekirjas on Arvo Pärt, Käbi Laretei ja Madis Kõiv kolmandana. Kuidas tõeliselt haritud inimeste kiirgus on ühiskonda laiali läinud – ja ta mõõnab, et see on ajalooliselt juba hästi varakult Eesti ühiskonnas toimunud.

Kui ma nüüd üldistatult ajaloolise mitmekesisuse mõõtme sisse toon, siis minu jaoks peab Eesti haridus olema paindlik.

Jaak Valge (EKRE)

Foto Erik Peinar

Paindlikkus ja mitmekesisus on teatud asjad, mis kajastuvad ka ajaloos – jesuiitide kolleegium, selle katoliiklik taust, Rootsi poolt ülikool, pidevalt kohal olev baltisaksa mõju, mingil hetkel pietistlik vennastekogudus, kus ühtepidi oli küll oluline lugemine ja laulmine, aga teistpidi vana kultuuri hävitamine – torupillid ja mis sinna lõkkesse läksid.

Mulle tundub, et selle mitmekesisuse oleme ajaloost kaasa võtnud. Ka tänapäeval püüame mitmekesisuse sees oma hariduse lugu kujundada ja mulle tundub, et oleme siin olnud päris edukad. Võin kooliõpetajana kinnitada, et seesama hariduseusk ja püüd haridusteed käia ja tunnetada on tänapäeval tõepoolest elukestev. See toimib. Võib-olla vestlusringi teises osas ma tahaksin natuke täpsustada, mida pean kooliastmeti eesmärgidena kõige olulisemaks.

PRIT SIBUL: Haridus on oskuste-teadmiste-kogemuste kogum, mille abil on võimalik nii inimest kui ka ühiskonda kirjeldada. See on väga keeruline süsteem. Mulle meeldib Ülo Vooglaiu arusaam, et

haridust ei ole võimalik anda ega saada või jagada, vaid on võimalik luua erinevaid eeldusi ainete või teadmiste omandamiseks. Meie riigi ja rahva ajaloos on haridusel olnud väga oluline koht ja roll nii ühiskonnana kui ka peredes. Võtame või needsamad üle-eelmise põlvkonna perekonnad, kus majanduslikult oli keeruline, aga ikkagi oli nii, et kui vanemale pojale pärandati talu, siis ülejäänud püüti saata kooli haridust omandama, koguni ülikoolini välja. Et kõigil oleks võimalik oma elu alustada ja õnne leida. Haridusel oli selles väga tähtis roll.

MART RAUDSAAR: Edasi võime rääkida hariduse kvaliteedist, kuna minu tagasihoidlikul hinnangul kipub mõnikord hariduse debatt Eestis olema pinnapealne ja taanduma ainult rahale. Loomulikult on raha vaja, haridus maksab. Aga küsimus ei ole ju ainult rahas, vaid ka kvaliteedis. Küsimus on selles, mida me selle raha eest saame. Kuidas me peaksime mõõtma hariduse kvaliteeti? Mida me peaksime nõudma selle raha eest, mis me haridusele anname?

PRIT SIBUL: Ma arvan, et mõõdikuid peaks olema mitmeid. Ühte asja või süsteemi peaks vaatama väga paljude erinevate mätaste otsast, siis on võimalik saada kõige parem tulemus. Mingi roll on üldharidusest rääkides riigieksamitel, midagi näitavad PISA testid. Vähem pöörame minu arust tähelepanu sellele, kui palju noori haridusest välja kukub.

Minu meelest on neid asju vaja võrrelda. Meie ühiskond on veidi tabelite ja edetabelite reastamise kultuse poole kaldu. Meile meeldib jälgida, millised koolid kus on. Me oleme väga uhked PISA tulemuste üle. Aga kui palju ja miks noori koolist välja kukub, selle poolega ei tegeleta. Kui näeme lõpuks sotsiaalset šokki, mis tekib, siis oleme heitunud. Kindlasti peaks haridust vaatama ja hindama võimalikult paljude erinevate külgede pealt.

TOOMAS JÜRGENSTEIN: Haakun kenasti Priiduga. Vahepealne riigieksamite tulemustele ja koolide edetabelile

keskendumine oli ilmselgelt liiast. Midagi head see kooli sisekliimale kaasa ei toonud. Julgen öelda, et olukord on tunduvalt paremaks läinud. Praegu mingil hetkel need tabelid ilmuvad, tekitavad päeva või poolteist elevust, aga ei enam.

Enda jaoks olen markeerinud eesmärgid, mis laias laastus langevad kokku ka üldiselt aktsepteeritavate eesmärkidega. Alushariduse puhul on selge, et see peab olema mänguline, peab õpilast haridusteele viima, tekitama temas tunde, et haridus ja vaimne tegevus on midagi mõnusat.

Gümnaasiumis saab õpilane nuusutada erinevaid suundi ja õpib valikuid tehes vastutama, kõrgkoolis realiseerib ta oma proovitud valikut.

TOOMAS JÜRGENSTEIN

Minu arust on suhteliselt raske periood põhikooli teine ja kolmas kooliaste. See on sageli aeg, mil loomuline ja mitmekesine laps kaotab uudishimu õppimise vastu. Meil on Treffneri koolis prominentne füüsikaõpetaja, kes on veidi muutnud vanasõna, mis väidab, et harjutamine teeb meistriks. Tema kasutab väljendit, et harjutamine teeb harjutajaks. Mulle tundub, et põhikooli lõpupoole tekib õpilastel sageli teatud blokk või kartus haridustee jätkamisel. Gümnaasiumis on minu jaoks oluline valikukeskus, et õpilane saab nuusutada erinevaid suundi, kas siis reaalias või

humanitaarias, ja et ta valikuid tehes õpib ka vastutama. Järgmine on kõrgkooli tase, kus ta oma proovitud valikut realiseerib.

Minu jaoks on oluline, et kui kõrgkoolist tuleb haritud inimene, kellel peaks olema laiem pilt, siis seal kõrval oleks kutseõpe, mille puhul oleme võib-olla natuke liiga vähe rõhutanud meistriks olemist, meistri uhkust. Kutsehariduse omandanud ei ole mingisugused teenindajad, nad on meistrid. Hariduse kvaliteedist kõneledes peaksime mõistma, kuivõrd oleme suutnud saavutada erinevates kooliastmetes vastavalt kas mängulisust või avatust; samuti valikulisust ja vastutust ning meistriks olemist.

JAAK VALGE: Mul on väga hea meel, et sa kvaliteedi mõiste diskussiooni sisse tõid. See on tõesti Eesti õppe puhul praegu väga oluline. Kvaliteeti ja raha ei saa vastandada, kindlasti ei saa ka kvaliteeti ja kvantiteeti vastandada, aga võib-olla on meie õpe läinud pisut liialt kvantiteedipõhiseks küll. Kvantiteedi alusel koostatud mõõdikutega võib juhtuda nii, et eriti kõrgkoolide hindamisel võib kvaliteedipool hakata kiduma.

Olen Priiduga nõus, et on rida selliseid mõõdikuid, mida võib kasutada, aga ega neid üle hinnata ei ole ka mõtet. PISA testi on palju kritiseeritud ja ka õigusega, ta kindlasti ei ole mingisuguse hinnangu apoteeos. See on küll üks näitaja, kust me saame oma koolide õpetuse taset võrrelda teiste Euroopa riikidega. Ma leian, et eksamite puhul on lävendi nõue järgmisele õppeastmele minekul oluline. See motiveerib inimesi pingutama ja ega ilma pingutusteta oskusi ja teadmisi ei omandata.

Ülikoolides on kvantitatiivsed mõõdikud kõige rohkem levinud. Need võivad ka õppekvaliteeti pärssida, näiteks kui ülikoole hinnatakse selle järgi, kui suur osa tudengitest lõpetab nominaalajaga. Ilmselgelt see mingit kvaliteeti ei tõsta. Ülikoolide lõpetanute taset saab hinnata mitmesuguste näitajate järgi kaudselt, eelkõige selle järgi,

kui palju lõpetajatest teevad erialast eneseteostust peale ülikooli lõpetamist. See on muidugi jälle väga diferentseeritud, kohati sobib ja kohati ei sobi.

Lõpetuseks tahaksin öelda, et ka ülikoolide puhul tuleks ideologiseeritud mõõdikud eemaldada, nt välisüliõpilaste osakaal või mobiilsus ehk kui suur osa tudengitest on mobiilsed. See võib õpet või selle kvaliteeti soodustada, aga võib ka mitte.

MARKO ŠORIN: Hariduse kvaliteedi mõõdikud võiksid loomulikult olla arusaadavad, üheselt mõistetavad ja analüüsitavad või võrreldavad. Jaagu välja toodud näitajad on väga selgesti mõõdetavad: mitu õpilast käis välismaal, mitu tükki tuli välismaalt meie kooli, selles mõttes on nad küll suurepäraselt arusaadavad ja väga konkreetsed. Paraku tekib küsimus, kui palju see kvaliteeti näitab. Lõimumine soodustab kvaliteedi kasvu ilmselt küll, aga piiri leidmine muutub hägusaks.

Kui proovida natukene filosoferida hariduse kvaliteedi poole pealt ja rääkida ühiskonnas võib-olla kõige rohkem kõlapinda leidnud PISA testide võrdlusest. Arutasime viimase, 2018. aasta testi näitajaid, kuna Eesti on Euroopas number üks, olles isegi Soomest möödunud, keda kõik teised riigid on aastaid imetlenud.

Oleme väike riik ja tänases maailmas, täna sel päeval on vaata et kõige suurem ressurss inimressurss ehk mõtlev aju. PISA testide kõrge tulemus näitab kõigile potentsiaalsetele investoritele, kellel on raha, et siin on üks huvitav väike rahvas, kes on väga tark, kelle ajud töötavad. Ehk siis piltlikult öeldes, ma muidugi palun selle võrdluse pärast juba ette vabandust, me paneme oma ajud justkui nagu kitse künka otsa, et siis pimedast metsast saaksid kiskjad teda jälgida. See on selline piltlik, kuri võrdlus. Loomulikult on meie olemine PISA testide järgi tipus ainult positiivne, minu näide oli natukene „tume“. Kui te seda mõttekäiku edasi mõtlete, siis näete, et oht seisneb selles, et meie enda ajud, keda me oma haridussüsteemis

Toomas Jürgein (SDE)

Foto Erik Peinar

arendame ja tänu oma haridusustule pidevalt edasi viime, on lihtsalt doonorid teistele riikidele. Peaasi, et need inimesed ja ajud pärast tagasi tulevad.

Kui veel natukene filosoofiliselt vunki juurde panna, siis viimased presidendi-valimised olid Eestis suurepärase näide, kui teadmiseusku ühiskond me oleme. Meil olid kaks väga tõsiseltvõetavat kandidaati, mõlemad on teadlased. See näitab suurepäraselt, kuhu me oleme jõudnud. Poliitikutel olid valikus tõelised tippajud. Ka kriitikutel oli ilmselt raske nende kandidaatide vastu n-ö püssirohtu leida, sest kes siis veel, kui mitte haritud inimesed, võiksid olla riigipead.

Veel korra rahvusvahelisest võrdlusest. Aastaid tagasi käisid õpetajad Lõuna-Euroopas ja olid tagasi tulles nähtust ääretult vaimustuses – sealses koolis justkui ei õpitagi, hoopis mängitakse ja kõik on väga tore ja põnev. Aga PISA testi tulemusest selgub, et samas riigis, kus justkui mängides haridust omandatakse, vist väga ei omandatagi haridust, vaid mängitaksegi. Sinna ilmselt Eestil jõuda ei maksa.

Marko Šorin (Keskerakond)

Foto: Erik Peinar

Püsime praegu rahvusvahelises konkurentsivõime kõrgel kohal. Me kindlasti ei saavuta kunagi Singapuri taset, sest kes natukene Singapuri ühiskonda tunneb, siis seal on koolis jätkuvalt lubatud kehaline noomitus, ehk võib ka vastu näppe anda. Meie koolis ei tohi ammu seda teha. Seal on muidugi muid näitajaid ka, mida Singapur ühiskond eeldab oma õpilastelt.

MARGIT SUTROP: Kvaliteedi mõõtmisel peaksime kõigepealt küsima, millist haridust me tahame. Mis on üldse hariduse eesmärgid ja milline peaks olema haritud inimene, keda me soovime hariduse kaudu arendada ja kelle arengut toetada. „Haridusvisioon 2035“ koostamisega on Eestis minu meelest sellele kokkuleppele päris palju lähemale liigutud.

Visiooni panustasid kolm töögruppi. Mul oli au juhtida töögruppi „Väärtused ja haridus“. Koos professor Marju Lauristini ja Raul Eametsaga Tartu Ülikoolist panime

kokku haridusvisiooni, mis läbis väga suure aruteluringi. Mulle tundub, et seal said sõlmitud väga tähtsad kokkulepped. Hariduse kaks väga olulist kesket mõistet on elukestev õppimine ja õppijakeskne haridus. Sellest lähtuvalt võiks proovida edasi mõtestada, mida tähendab see siis hariduse eesmärkidele, milleks on indiviidi õitsengu tagamine või talle hariduse kaudu eneseteostuse võimaluse andmine, seda kolmes rollis: tööalaselt, ühiskondlikus elus ja isiklikus elus.

Haridusest rääkides pean hästi oluliseks, et see annab inimesele teatavad pädevused, mis omakorda koosnevad kolmest komponendist: teadmistest, oskustest ja hoiakutest. Siiani oleme võib-olla liiga palju rääkinud teadmiste andmisest. Nihe võiks Eesti hariduses toimuda rohkem selles suunas, et kuidas me mõtleme. Teadmiste hulk kasvab sellise müstilise kiirusega, et seda kellelegi n-ö pähe toppida me tegelikult ei suuda. Ei ole ka mõtet kontrollida, kui palju kahe kõrva vahele pidama on jäänud. Peaksime küll teadmisi andma, aga andma ka oskused, kust neid teadmisi hankida ja õpetada kriitiliselt hindama, missugustest allikatest teadmised tulevad ja kuidas saaks neid kasutada nende eesmärkide taotlemiseks, mis inimesel on.

Haridusest kontseptuaalselt rääkides on lisaks teadmistele hästi olulised oskused. Rõhutaksin väga kriitilist mõtlemist ja info hankimise ja töötlemise oskust, digipädevust, aga sinna juurde ka selliseid oskusi nagu koostööoskus, ajajuhtimise oskus, ettevõtlikkus eneseteostusega või oma rollide täitmiseks heade võimaluste leidmine. Kindlasti kultuuriline pädevus, enese väljenduslik pädevus nii suulises kui ka kirjalikus kõnes ning erinevate kultuuride mõistmine on hästi olulised oskused, mida me tahaksime kindlasti anda.

Kui niisugust kontseptsiooni silmas peame ja ütleme, et me nõustume selles, et haridus tähendab inimese eneseteostuse võime kasvatamist, kultuurilise pädevuse andmist ja ka ühiskonna arengusse

panustamist, siis kuidas me seda kvaliteedi mõistes mõõdame? Mis on hea haridus? Esimese mõttena peaksime proovima hinnata, kas haridus on üles ehitatud elukestvate õppimisele ja ka õmblusteta haridusele, mis sinna juurde käib – see tähendab, et liidame kokku formaalhariduse ja mitteformaalhariduse, võib-olla ka informaalset haridust, mille inimene ise omandab teistsuguses keskkonnas, nt vanaema käest sukakudumist õppides või vanaisa käest vikatiga niitmist õppides. Võib ka vastupidi, vanaisa võib sukakudumist õpetada ja vanema niitmist.

Nüüd küsime, kuidas haridust mõõta? Ma arvan, et mitte väga teoreetiliseks minnes on siin kaks võimalust. Me saame mõõta õpetajaid, st kuidas toimub õpetamine, kes õpetab, kuidas, millise õppimist toetava keskkonna ta loob. Vaatleme seda ja leiame kriteeriumid, kuidas hinnata.

Teine võimalus on mõõta õppijad ja vaadata, kas nad omandavad vajalikud pädevused. Kas nad omandavad teadmised-oskused ja hoiakud, mis sellele eesmärgile vastavad? Mulle tundub kriitiliselt öeldes, et me ei tee kumbagi või on tegemist segavariandiga selles mõttes, et õpetajate mõõtmisel ei ole me väga selgeid kokkuleppeid teinud, millised pädevused neil peavad olema. Seda nii alusharidusest kõrghariduseni kui ka elukestva õppimiseni.

On olemas standardid, mida on proovitud uuendada, aga need ei ole tingimata suunatud sellele, et saaksime vaadata, kas õpetaja tegeleb klassiruumis või ülikooliloengus õpetamisega. Kas ta tööpoolest toetab igäihte individuaalset arengut? Kas ta teeb kindlaks, millised on igäihte personaalsele haridusele suunatud vajadused või huvid? Kas ta leiab üles igäihte tugevused, mida toetada ja nõrkused, millega tegeleda? Seda kindlasti mitte.

Me teame pigem formaalseid kriteeriume: millised kraadid peavad tal olema läbitud ja millised asjad tehtud. Räägime teatud õpimeetoditest, aga inimeste hindamisel ja õppekavade hindamisel see

päriselus tegelikult ei tööta. Näiteks ülikoolis, aga ka koolis võiks direktorit palga jagamisel seda hinnata, aasta õpetajat tunnustada. See oleks üks tegevussuundi.

Teine võimalus on õppija hindamine. Oleme tegemas seda sammu, nt gümnaasiumi lõpetamise ajaks töötame välja järjest rohkem komplekseksameid, kus me ei hinda ainult teadmisi, vaid ka näiteks eneseväljenduse oskust kirjandi puhul või funktsionaalse lugemise oskust.

Üldhariduskooli puhul puuduvad täielikult vahendid, millega mõõta hoiakuid, mida kool kujundab. Minu eriala on väärtuskasvatuse. Väärtuskasvatuse hindamine on väga keeruline ja selles osas ei ole me kuigi palju edasi liikunud.

Põhimõte seisneb selles, et haritud inimene saab elus paremini hakkama.

MARKO ŠORIN

Kõrgkoolide hindamise puhul on meil palju kvaliteedinäitajaid, mis kindlasti mõõdavad õpetamise kvaliteeti teatud määral, olgu selleks siis kokku lepitud mõned komponendid, näiteks, kui palju on rahvusvahelistumist või kui palju on nominaalajaga lõpetamist. Need ei ole kindlasti õpetamise kvaliteetid, pigem asutuse edukuse või üldiselt ministeeriumi poolt seatud eesmärgid, kuhu kõrgharidus peaks liikuma. Need ei lähe kokku sellega, millist haridust me tegelikult tahame. See on kindlasti hästi oluline auk.

MART RAUDSAAR: Millist haridust on meil siis vaja?

MARKO ŠORIN: Loomulikult sellist haridust, mis tagab, et iga ühiskonna liige saab oma eluga hakkama. Ja mitte ainult ei

Peaksime küsima, mis on hariduse eesmärgid ja milline peaks olema haritud inimene.

Foto: Erik Peinar

saa hakkama, vaid ka suudab elukvaliteeti pidevalt parandada. Minu kooli tunnuslause on, et oskused ja teadmised annavad vabaduse. See on küllaltki filosoofiline loosung ja eks ta nii ongi. Albert Einstein on öelnud, et haridus on see, mis jääb alles peale seda, kui kõik koolis omandatu on unustatud. Margit Sutropi sõnavõtu ajal meenus Ronald Reagan, kes haaras Ameerika presidentiks saades selge initsiatiivi sisserändajatele hariduse andmises.

Põhimõte seisneb ju selles, et haritud inimene on elus paremini hakkama saav inimene. See on ka ühiskonnale või riigile odavam, kui tohib niimoodi väljendada. Kui meil on teada, kuhupoole tahame minna, siis leiame selleks ka raha.

Tsiteerin Toomas Jürgensteini, kes ütles, et haridus peab olema paindlik. Tänapäeva kiire ja avatud maailm eeldabki seda, et kõik ühiskonna liikmed oleksid paindlikud. Ma toon ühe näite. Minu

noorem poeg osales koos endast vanemate õpilastega ajaloo olümpiaadil. Ta võitis Pärnumaal ja tuli üle-eestiliselt neljandaks, olles ise teistest noorem. Ta ei olnud neid teemasid koolitunnis õppinud, vaid oli harinud end internetis. Selle eelduseks, et ta leiaks internetist usaldusväärseid allikad, oli kodust saadud arusaam, milliseid allikaid tasub üldse uurima hakata.

Kindlasti peab hariduse andmine olema selline, et ei kustuks õpilaste uudishimu. Kui uudishimu või entusiasm teadmiste järele kustub, siis pikka perspektiivi ei ole. Seda näitab ka rahvusvaheline võrdlus, mille üks osa on PISA testid. Mõned on kriitiliselt märkinud, et oleme rahvusvaheliselt väga edukad või silmapaistvad põhikoolis ja ka gümnaasiumiosas, aga ülikoolitasemes taandub edetabelikoht päris kõvasti. Kas ei või see olla tingitud sellest, et pressime põhikoolis õpilastest liiga palju välja ja ülikooli saades on

nad väsinud? Kui noored lähevad kodust eemale, siis see väsimus lööb kuidagi eriti välja.

Muide, kui vaadata vana Eestimaa kaarti, siis oleme me [vestlusringis osalejad] kõik pärit Liivimaalt. Rootsi kuningas asutas 1632. aastal ülikooli mitte Eestimaa kubermangu, vaid Liivimaa kubermangu. Selline huvitav statistiline tähelepanek meie laudkonna kohta.

TOOMAS JÜRGENSTEIN: Haridus peab paigutuma kahe põhimõtte vahele. Ühelt poolt, nii nagu Ralph Waldo Emerson on hästi öelnud, et laps tuleb õpetada lugema ja siis ta rahule jätta. Teisalt, kui koolis on kõik ette antud – matemaatikat täpselt nii palju, täpne loetelu kirjandust jne. Sinna vahele peab kuidagi paigutuma see haridus, mida me tahame.

Münu jaoks on oluline, et noorel säiliks uudishimu maailma vastu, see võib olla matemaatiline, see võib olla loodusteaduslik või kirjanduslik. See on üks koht, kus ma olen suhteliselt radikaalne. Uudishimu säilimine ja toetamine on tähtis ka siis, kui õpilane või üliõpilane eksib. Mulle tundub, et siin on meie haridusel veel arenguruumi. Teiseks hoiak, et õpilasel peab olema oma haridustee kujundamisel valik. Noor peab aga mõistma, et valikuga koos käib ka vastutus.

PRIIT SIBUL: Kui räägime sellest, milline peab haridussüsteem olema või kuidas selle kvaliteeti mõõta, siis on oluline, et kriteeriume ja karakteristikuid oleks erinevaid ja neid oleks piisav hulk. Süsteem muutub ja me hakkame saama seda, mida me mõõdame. Kui jälgisime ainult edetabeleid, siis me hakkasime jälle riigieksamiteks tuupima. Saime neid tulemusi, aga küsimus on, mis nende tulemustega teha?

Ma loen Charles Eisensteini raamatut „Kliima. Uus lugu“, kus autor näitab, et püüame kliimamõjusid muuta läbi CO₂, aga maailm on märksa keerulisem. Nüüd küll teame järjest rohkem CO₂-st ja suudame seda mõõta, aga mis see kogu

Mart Raudsaar

Foto Erik Peinar

kontekstis ja kompleksis endaga kaasa toob, seda me veel päriselt ei tea. Me teame CO₂-st, aga mitte sellest, kuidas ja mida me aastakümnete pärast tegema peame.

Ühtpidi on küll nii, nagu ikka on olnud, et inimesed sünnivad, õpivad rääkima ja toimetama, aga teistpidi on meie maailm keerulisem, meie lapsepõlvad on erinevad. Meie geenides on justkui ladestunud mingid teadmised. Olukord on erinev, kui me liigume ajas sada aastat tagasi ja võrdleme tolle aja last tänapäeva lapsega ja ootusi haridussüsteemile.

Kindlasti on fakte ja teadmisi võimalik tänapäeval leida hoopis rohkem ja lihtsamini ning inimeste arusaamised on erinevad. Teadmiste ja faktide kõrval on olulisem hoiakute ja väärtuste kujunemine haridussüsteemis. Haridussüsteem peaks andma baasi, et meil oleks inimestena võimalik üksteisest aru saada. Teiselt poolt peab ta olema sedavõrd personaalne, et meil oleks üksteisega huvitav. Kui nivoo oleks ainult baasi peal, siis tõenäoliselt ei oleks meil üksteisega väga huvitav. Aga

Margit Sutrop (Reformierakond)

Foto Erik Peinar

arusaamiseks on meil seda kindlasti vaja. Väärtuste ja hoiakute teema on selleks järjest tähtsam, et maailma mõista ja siin hakkama saada ning ühiskonnast rõõmu tunda.

JAAK VALGE: Kõigepealt ma ütlen, et ärme aja haridust ja õpet segamini.

Meil on vaja ikkagi sellist õpet, mis tagab isiku soodumustele vastava kõige parema eneseteostuse selles ühiskonnas, kust ta pärit on. Eestis on meil võib-olla üks puudujääk, kui me oma haridussüsteemi ümber korraldame – me vaatame selle tükke liiga eraldi. Tegelikult peaks tervet hariduskäiku käsitlema ikkagi tervikuna. Meil on olnud vaidlusi selle üle, kas peaks hoopis kutsehariduse osakaalu suurendama ja ega sellele selget vastust ei ole, sest korralikku uuringut ega analüüsi ei ole selle kohta tehtud. Need numbrid, mis meil on võetud haridusstrateegiasse, ei ole väga tugevalt põhistatud.

Oma õppejõu kogemust jagades ütlen, et mul tekib tihtipeale küsimus – vaadates noormehi ja neide, kellel teinekord puudub motivatsioon ja tahtmine –, et mis on valesti läinud? Me ei ole suutnud neile sisendada seda, et meistriharidus võib olla

samasuguse või kõrgema väärtusega kui see, mida nad ülikoolidest pooleldi vastu tahtmist omandavad.

Olen Marko jutuga nõus, aga kindlasti mitte hüpoteesiga, et õpilased pigistatakse põhiharidustasemel tühjaks ja selle tõttu ei jaksa nad ülikoolis enam pingutada.

Pean ütlema, et ma iseenesest ei vastandu sellele väitele, et ka hoiakud ja väärtused võivad olla õppe osa. Tegelikult on see pigem nagu kasvatus. Küsimus on selles, missuguses proportsioonis need on. Kasvatuse roll peaks põhimõtteliselt jääma pigem kodule. Ma ei vastandu, ma ei taha öelda, et seda ei tohiks olla, aga see on üks libe tee. Hoiakute ja väärtuste kujundamine ei tohi hakata jälle prevaalerima teadmiste ja oskuste andmise ees ja eelkõige ta ei tohi kujuneda mingiks ajupesuks, ideoloogiliseks ajupesuks.

MARGIT SUTROP: Uuesti hariduse mõiste juurde. Mõislik on eristada haridust ja kasvatust. Haridus on suur osa kasvatusest, lisaks veel õppimise toetamine või õpetamine.

***Lähtuma peab inimene
ikka endast: kes ma olen,
mis mulle huvi pakub,
millise panuse annan
mina maailmas?***

MARGIT SUTROP

Minu alusharidus filosoofias on Wilhelm von Humboldti mõte, et haridus on ühenduse loomine maailmaga. Ma olen seda proovinud oma filosoofilistes käsitlustes edasi arendada. Selleks, et luua maailmaga ühendust, peab inimene tundma iseennast ja maailma. Ma arvan,

**Kusagil peab olema baas,
et me üldse üksteisest
aru saaksime ja kõige
olulisem on, et huvi
ja tahe säiliksid kogu
elukaare jooksul.**

PRIIT SIBUL

et meie hariduses on puudu väga palju just iseenda tundmisest.

Me paneme suuremat rõhku maailma õpetamisele, olgu see siis kultuuriline, sotsiaalne või tehniline maailm. Aga inimene on õnnetu ja ülekoormatud siis, kui ta iseendast aru ei saa. Inimene peab ikkagi lähtuma endast. Kes ma olen, mis mulle huvi pakub? Lisaks – mis on minu panus maailmas? Eneseteostus ongi see vastutuse osa, kus mul on vabadus valida. Ise valida, mida ma teen oma eluga, aga sinna juurde käib ka oma panuse andmine mingisuguse grupi kaudu, olgu selleks siis lähem ümbrus, kogukond, rahvus või terve maailm.

Selles mõttes muidugi peavad hariduses ja õpetuses olema teadmised maailma kohta ja oskused maailmas toimetada. Kindlasti algab see sellest, et kõigepealt õpib inimene ise oma eesmärged seadma ja talle antakse tagasi- ja edasisidet, mis aitab tal oma eesmärkideni jõuda. Kui selline panustamine toimub, siis inimene tunneb haridusprotsessis ennast autonoomse ja n-ö agendina, kes ise valib. Õpetamise juures on kasvatamise mõttes ka eeskujuga väga tähtis, samuti keskkond ja tagasisidestamine: kuidas on toimetatud ja hakkama saadud.

Viimane märkus käib kutsehariduse kohta. Ma olen nõus, et kutseharidusel on suur ja hästi oluline roll, aga tootsin esile, et kutseharidust võiks lõimida nii

Priit Sibul (Isamaa)

Foto Erik Peinar

keskhariduse kui ka kõrgharidusega, sest kutseharidus on lihtsalt see oskustepõhine osa. Kui maailmas suurenevad väga palju mitmesugused teadmised ning kasvab isikuvabadus rakendada oma 21. sajandi oskusi, siis kutseharidus praeguses mõistes võib olla ummiktee, kui ta paneb inimese liiga kitsalt paika. Paljud kutsehariduse lõpetajad ei leiagi pärast tööturul tööd.

Olen väga nõus, et meie keskharidus ja kõrgharidus on liiga teadmiste suunatud ja seal võiks oskuste osa olla palju suurem – just nimelt isiku enda huvidest ja vastutusest lähtuv, tööturu vajadustele vastav panus ja võime proovida. Ma näen näiteks kõrghariduse puhul väga suuri võimalusi. Me võiks hoopis rohkem võimaldada elukestvat õpet nii kutsehariduses kui ka kõrghariduses, nt mikrokraadide mudel, kus sa paned kokku Lego klotsi tükikesi väga erinevatel viisidel. Võib-olla see oleks suund, kuhu meie haridus võiks areneda – inimene võtaks elukestvalt juurde neid tükke, mida tal siiani pole olnud.

MARKO ŠORIN: Kõiki kuulates tekkis mõte, mida võib nimetada kaheks teljeks või isegi koguni rattaks. See uudishimu, mis meil on pidevalt siin

läbi käinud – kui meil säilib inimestel ühiskonnas vanusest olenemata uudishimu, siis seda toetaks kindlasti ka haridusasutuste kättesaadavus. Ma lähen küll teemasse, mida ei tohiks pikalt arutada, et kas tasuta kõrgharidus on võrdväärselt kättesaadav Tartu, Tallinna, Võru, Valga ja Saaremaa õpilastele? Siin ma lähen sellisele territooriumile, mis vajaks edasi arutelu.

Teine telg on valikuvabadus koos eduelamusega. Sest kui eduelamus jääb ära, siis see oligi see provokatsioon, mille Jaak Valge alla neelas ja pisut oponeeris minuga. Aga niisugune eduelamus tagab jätkuva uudishimu ja siis me satume sellisesse huvitavasse rattasse.

PRIIT SIBUL: Ma täpsustan, et pidasin väärtuste ja hoiakute all selles kontekstis silmas ennekõike motivatsiooni ja huvi. Seda, et haridussüsteem tervikuna või õpe aitaks sellele kaasa, et inimene ei väsiks; et ta oskaks maailma ja erinevate asjade vastu huvi tunda ja nagu Margit [Sutrop]

ütleb – leiaks end ja valdkonnad, mis talle huvi pakuvad.

Kindlasti peab valitsema tasakaal. Kusagil peab olema baas, et me üldse üksteisest aru saaksime ja siis juba see personaalne pool. Ja kõige olulisem on, et huvi ja tahe seejuures säiliksid kogu elukaare jooksul.

TOOMAS JÜRGENSTEIN: Tulen tagasi Marju Lepajõe „Ööülikooli“ loengu juurde. Olen Priidu viimase repliigiga hästi nõus, aga lisaksin sinna veel ühe sõna – rõõmu. Et jõuaksime sinnani, et iga õppija õppimisest rõõmu ja naudingut tunneb. Vaimsed naudingud on füüsiliste kõrval meil ühiskonnas natuke tagaplaanile jäänud.

MARGIT SUTROP: Ka õpetaja võiks ju rõõmu tunda. Aga õpetaja rõõm ongi see, et ta saab aidata kaasa noore inimese kasvamisele ja kasvab ise koos sellega. Üks selline tore mõiste on õppiv professionaal – inimene, kes õpetajana pidevalt ise kasvab. Suhe õpilasega on iga hea õpetaja puhul kasvamise allikaks.